

УДК 371.3

Функції навчально-методичного забезпечення шкільного предмета (на прикладі географії)

Олександр Стадник,
кандидат педагогічних наук,
доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Шкільна географія потребує використання великої кількості різноманітних засобів навчання, частина з яких (джерела знань) входять до складу навчально-методичного забезпечення (НМЗ) шкільного предмета. Це обумовлено особливостями самого навчального предмета, специфікою географічних знань і умінь [1]. Зважаючи на значення НМЗ як продуктивного інформаційного середовища, а також необхідність з'ясувати його функції в навчальному процесі, постає потреба більш ретельного розгляду цього питання.

Проблеми, що стосуються засобів навчання та функцій, які вони виконують в навчальному процесі, розглянуто в працях В. Голова, Л. Зеленської, Ч. Купісевича, О. Летягіна, Т. Назарової, Є. Полат, М. Скаткіна, О. Топузова, А. Хуторського, С. Шаповаленка.

Мета статті — виявити підходи до визначення та теоретичного обґрунтування функцій, які виконуються засобами навчання в цілому в навчальному процесі. Розглянути точки зору, які існують у окремих фахівців щодо даної проблеми. Узагальнити виявлені підходи і запропонувати функції НМЗ як продуктивного інформаційного середовища (на прикладі географії).

В результаті попередніх досліджень було сформульовано поняття «навчально-методичного забезпечення» шкільного предмета як системи спеціально створених (штучних), взаємопов'язаних матеріальних засобів навчання, що за характером інформації включають програмно-нормативні, навчальні, навчально-наочні, методичні, довідково-інформаційні, науково-популярні, науково-художні та комбіновані засоби, комплексне використання яких забезпечує найповнішу реалізацію навчальних завдань і розвиток особистості учня, а також сприяє професійному зростанню вчителя.

Оскільки НМЗ складається із засобів навчання, то, перш за все, необхідно з'ясувати, які функції вони виконують у цілому. Для цього звернемося до теоретичних положень стосовно даної проблематики.

Розглядаючи засоби навчання географії, О. Летягін зазначає, що під їх дидактичною функцією розуміють зовнішній прояв властивостей матеріальних об'єктів, які використовуються в навчально-виховному процесі для реалізації його цілей [5, с. 151]. Зауважимо, що між науковцями немає єдиної точки зору щодо включення до засобів навчання технічного обладнання [7, с. 74].

Ч. Купісевич [4] наголошує на наступних функціях засобів навчання: слугують безпосередньому пізнанню учнями певних фрагментів дійсності (пізнавальна функція); є засобом розвитку пізнавальних здібностей, а також почуттів і волі учнів (формуюча функція); являють собою важливе джерело знань і умінь, надбаних учнями; полегшують закріплення опрацьованого матеріалу, перевірку гіпотез, перевірку ступеня оволодіння знаннями тощо (дидактична функція).

А. Хуторський відносить до основних дидактичних функцій засобів навчання наступні [8, с. 403]: компенсаторну — тобто полегшення процесу навчання, зменшення витрат часу, сил і здоров'я вчителя та учнів; інформативність — передача необхідної для навчання інформації; інтегративність — розгляд досліджуваного об'єкта чи явища по частинах і в цілому; інструментальність — безпечне і раціональне забезпечення певних видів діяльності учнів і педагога.

Т. Азарова і Є. Полат, крім названих вище, виділяють наступні функції [6]: адаптивну, орієнтовану на підтримку сприятливих умов протікання процесу навчання; інтерактивності, яка передбачає активну взаємодію учня із засобом, який він використовує, і можливість оперативного зворотного зв'язку; мотивації, що виражається у використанні засобів навчання з метою пробудження інтересу і створення умов для отримання певного результату діяльності. Крім того, засоби навчання виконують важливі функції в діяльності вчителя, збільшуючи його можливості як вихователя, джерела інформації, організатора і контролера [2].

В. Голов визначив наступні функції засобів навчання географії [1]: функція наочності; функція поповнення, розширення і поглиблення знань учнів про досліджувані географічні об'єкти і явища; функція забезпечення операційної діяльності учнів; функція управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів; функція управління навчальним процесом; виховна функція; розвиваюча функція.

О. Летягін поділяє дидактичні функції засобів географії на чотири групи: функції, що забезпечують реалізацію цілей і змісту географічної освіти; функції, що забезпечують реалізацію методів навчання географії; функції, що забезпечують реалізацію організаційних форм навчання географії; функції, що забезпечують взаємозв'язок засобів навчання. Таким чином, за основу виділення функцій засобів навчання науковець взяв основні компоненти педагогічної системи [5, с. 152].

За Л. Зеленською, концепція комп'ютерних засобів навчання узгоджується з функціональною спрямованістю усієї запропонованої системи засобів навчання регіональної географії, а саме: — інформаційною; трансформаційною; систематизаційною; закріплюючою та самоконтролюючою; самоосвітньою; інтегруючою [3].

Таким чином, на думку фахівців, всі функції засобів навчання взаємопов'язані і комплексно впливають на навчальний процес, забезпечуючи його раціональну організацію, протікання і керування ним, а також можливості самоосвіти (само-розвитку) суб'єктів освітнього процесу.

Розглядаючи НМЗ як продуктивне інформаційне середовище, яке слугує розгорнутою моделлю процесу навчання, вважаємо, що воно має властивість поліфункціональності по відношенню до кожного з суб'єктів навчальної діяльності і виконує такі функції:

— цільову, що полягає у формулюванні завдань і визначенні результатів, які повинні бути досягнуті в ході навчального процесу;

— мотиваційну, що передбачає формування в учнів пізнавального інтересу до досліджуваного матеріалу, розуміння його важливості в подальшій практичній діяльності, створює умови для активного включення в навчальний процес;

— адаптивну, спрямовану на створення і підтримку сприятливих умов перебігу навчальної діяльності;

— інформативну, що полягає у забезпеченні учнів необхідною інформацією як

в рамках змісту даного предмета, так і в суміжних областях;

— компенсаторну, яка полегшує процес навчання, сприяючи досягненню мети з найменшими витратами сил і часу всіма суб'єктами навчального процесу;

— трансформаційну, що передбачає включення в НМЗ інформації, перетвореної (переробленої) з урахуванням цілеспрямованого відбору та систематизації відповідно до вікових особливостей учнів та необхідності впливу на їх емоційну сферу;

— організаційно-процесуальну, яка регламентує узгоджену інтелектуально-емоційну взаємодію вчителя та учнів, впливаючи на її зміст, форми і методи;

— систематизуючу, покликану структурувати навчальний матеріал у систему, яка забезпечує його комплексне сприйняття всіма органами почуттів;

— контролю і самоконтролю, яка дозволяє визначити рівень засвоєння знань, умінь і навичок учнів, в тому числі, самостійно;

— корекції та самокорекції, яка дозволяє заповнити прогалини в підготовці учнів, в тому числі самостійно;

— інтерактивності, що передбачає взаємодію вчителя і учня з компонентами НМЗ, а також можливість оперативного зворотного зв'язку;

— координуючу, що сприяє найбільш ефективному, функціональному використанню всіх компонентів НМЗ;

— інтегруючу, що сприяє об'єднанню знань і способів діяльності учнів;

— інструментальну, яка припускає забезпечення певних видів діяльності, дій для досягнення поставленої дидактичної мети;

— самоосвітню, що забезпечує можливість побудови індивідуальної освітньої траєкторії вчителя та учнів;

— розвивально-виховну, яка забезпечує ефективний вплив на формування і розвиток особистості учнів, на їх став-

лення до цінностей, які втілюються у навчальному матеріалі.

У подальших дослідженнях необхідно розглянути методичні умови використання НМЗ шкільного предмета (на прикладі географії).

Література

1. Голов, В.П. Средства обучения географии и условия их эффективного использования : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / В.П. Голов. — М. : Просвещение, 1987. — 222 с.

2. Дидактика средней школы: некоторые проблемы современной дидактики ; под ред. М.Н. Скаткина. — М. : Просвещение, 1982. — 319 с.

3. Зеленська, Л.І. Теоретичні та методичні основи створення і впровадження засобів навчання географії (регіональний компонент) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Л.І. Зеленська. — К., 2000. — 32 с.

4. Куписевич, Ч. Основы общей дидактики ; пер. с польск. / Ч. Куписевич. — М. : Педагогика, 1986. — 367 с.

5. Методика обучения географии в общеобразовательных учреждениях : учеб. пособие для студентов вузов / И.В. Душина, В.Б. Пятунин, А.А. Летягин и др. ; под ред. И.В. Душиной. — М. : Дрофа, 2007. — 509 с.

6. Назарова, Т. С. Средства обучения. Технология создания и использования / Т. С. Назарова, Е.С. Полат. — М. : Изд-во УРАО, 1998. — 204 с.

7. Стадник, О. Засоби навчання як один з компонентів педагогічної системи / О. Стадник // Новий колегіум. — 2014. — № 1. — С. 72-75.

8. Хуторской, А.В. Современная дидактика : учеб. для вузов / А.В. Хуторской. — СПб. : Питер, 2001. — 544 с.

03.06.2014